

Fetalt alkoholsyndrom – en livslång baksmälla

Catharina Jörgensen

Populärvetenskaplig sammanfattning av Självständigt arbete i biologi VT 2010.
Institutionen för biologisk grundutbildning, Uppsala Universitet.

Fetalt alkoholsyndrom har varit en medicinsk term sedan 1973 då Jones och Smith beskrev den. Det är ett syndrom som drabbar barn som blivit utsatta för alkohol under sin fosterutveckling. Det finns flera olika symptom på alkoholskador men fetalt alkoholsyndrom är det värsta och har alla tre symptomen ansiktsavvikelse, försenad tillväxt och skador på centrala nervsystemet. Det finns ingen undre gräns för hur lite alkohol en gravid kvinna kan dricka utan att riskera att ge sitt barn fosterskador och det är långt ifrån alla som dricker alkohol som får barn med alkoholskador. Olika länder har valt att ge olika råd till gravida; svenska Livsmedelsverket säger drick ingen alkohol alls. Det finns de som tycker svenska riktlinjer är för hårda och att dessa råd riskerar att skrämja upp och skuldbelägga mammorna.

Alkohol ger fosterskador

För endast 40 år sedan kom rekommendationer om att inte dricka alkohol samtidigt som man var gravid. Man hade då förstått att alkohol kan skada fostret i olika stadier av dess utveckling. Skadorna som uppkommer är bland annat missbildningar i ansiktet, utvecklingsstörning och en oförmåga att växa. De här tre kriterierna krävs för att få diagnosen FAS (fetalt alkoholsyndrom) som drabbar 1-2 barn per 1000 födselar i västvärlden. Studier har visat att även om det är större risk att få denna sjukdom med en alkoholmissbrukande mor så kan den även drabba kvinnor som endast intagit en liten mängd alkohol under graviditeten. Trots stränga rekommendationer om att inte intaga någon alkohol alls under graviditeten så gör en stor del av dagens gravida det ändå. Detta beror bland annat på kvinnans ålder. Nuförtiden får kvinnor och män barn allt senare i livet, då de redan har vissa vanor, som att ta ett glas vin till middagen. En brist på utbildning av vårdpersonal leder också till att många av riskpersonerna missas under besöken på Mödravårdscentralen. Att tala för vitt om riskerna med alkohol och graviditet verkar vara ett tabu då man inte vill skuldbelägga mödrarna som inte vetat om riskerna med att dricka alkohol.

Livslång baksmälla

Skadorna som uppstår pga alkohol under fosterutvecklingen är irreversibla. Fetalt alkoholsyndrom har kallats en "livslång baksmälla". Kriterierna är som sagt ansiktsavvikelse, tillväxthämningar och skador på centrala nervsystemet. Att kunna dokumentera att mamman druckit alkohol under graviditeten är också viktigt. Som tillväxtsvårigheter räknas längd under tionde percentilen¹, vikt under tionde percentilen och ett huvudomfång på under tionde percentilen. Typiska ansiktsmissbildningar är korta ögonspringor, tunn överläpp, slätt filtrum (den veckade huden som leder ned till läpparnas amorfbåge), veck i ögonvrån, liten uppnäsa samt bred näsrot. Dessa defekter växer oftast bort i tonåren, vilket gör att det är svårare att diagnosticera sjukdomen vid en senare tidpunkt baserat på fysiska symptom. Defekter i det centrala nervsystemet har hos många gett upphov

---

¹ Bland de 10 % som väger minst vid födseln.

till förseningar i utvecklingen av till exempel talet samt hörsel- och synskador. Det finns en koppling mellan ADHD och FAS. Hyperaktivitet, inlärningssvårigheter, koncentrationssvårigheter är vanliga. En del får inte veta om sin riktiga diagnos utan får en ADHD- eller DAMP-diagnos. Det finns inget botemedel men det finns sätt att lära FAS-barn att handskas med sin omgivning så bra som möjligt. I USA är FAS tillsammans med cerebral pares och Downs syndrom de främsta orsakerna till utvecklingsstörning.

Det finns även andra alkoholskador på barn som inte uppfyller alla kriterier för FAS (fig 1.) Som partiell FAS och ARND. ARND är alkoholrelaterade hjärnskador.

Kriteria	FAS	Partiell FAS	ARND
Långsam tillväxt	Ja	Nej	Nej
Ansiktsmissbildningar	Ja	Två av tre ansiktsmissbildningar närvarande	Nej
-Smala ögonspringor			
-Tunn överläpp			
-Slät filtrum			
Hjärnskada	Försvagning av minst tre funktionella områden	Försvagning av minst tre funktionella områden	Försvagning av minst tre funktionella områden

Figur 1. Kriterier för att diagnosticera FAS och andra syndrom orsakade av alkohol under fosterutvecklingen.

Fysiska symptom av FAS

Hjärnan är ett av de mest känsliga organen för alkoholexponering. Många FAS-patienter lider av litet huvud; en del föds med vattenskalle. Olika delar av hjärnan kan påverkas av alkohol under olika perioder. Vid första trimestern påverkas organiseringen av nervceller i kroppen. Vid den tredje skadas ett område i hjärnan som heter hippokampus, vilket kan leda till problem med att tolka syn- och hörselinformation samt svårigheter med inlärning och minne. Hjärnskadorna kan manifesteras på olika sätt. ”Alkohol kan avbryta den växande hjärnans utveckling, dess förmåga att skapa kopplingar på korrekt sätt för de olika strukturerna och ge dem korrekt storlek, på rätt ställen och fungera på det sätt som det var meningen att de skulle fungera.”

Hur fungerar det att leva med sjukdomen?

22-åriga Cissi blev som 17-månadersbebis satt i fosterhem och fick en trygg uppväxt hos kärleksfulla fosterföräldrar som inte lät hennes medfödda svårigheter stoppa henne i livet. Hon föddes med vattenskalle, hörselgången var intryckt och synnerven förtvinad, hon kan idag se och höra. Hon väger 33 kg och är 145 cm lång och ser det som en fördel att vara liten då hon kan rida på de små hästarna. Cissi tävlar i handikappridning och är tränare på ungdomsskolan. Sjukdomen medförde koncentrationssvårigheter och problem med logiska tänkandet men hon gick i vanlig klass som integrerad särskoleelev med extra lärare. Cissis biologiska mamma är idag en nykter alkoholist, som uppgett att om hon vetat om riskerna

med att dricka alkohol under graviditeten så skulle hon aldrig gjort det. Cissi uppger att hon ibland känner bitterhet, ”jag får leva med det min mamma åstadkommit”. Mamman har idag skuld känslor men fostermamman vill påpeka att det viktigaste idag är att de har en bra relation.

Under en normal graviditet finns flera perioder då fostret är extra känsligt.

En graviditet pågår i nio månader och under hela denna period samt efter om man ammar bör man undvika att dricka alkohol. De första två veckorna av graviditeten brukar kallas zygotfasen. En zygot är cellen som uppstår då de två könscellerna från mamman och pappan förenas. Under denna period brukar de flesta kvinnor inte veta om att de är med barn och om något går fel såhär tidigt så brukar det leda till missfall. Embryonalfasen som kommer härnäst är desto mer påverkbar för yttre omständigheter. Den utspelar sig i vecka 3-8 och det är nu som hjärta, lungor, armar, ben och sinnesorgan börjar bildas. Det finns en mängd olika kemiska gifter som kan förstöra utvecklingen i olika skeden. Alkohol är ett sådant gift (en teratogen, vilket är ett kemiskt gift som kan ge upphov till fosterskador). Alkoholen förs rätt genom moderkakan in i barnet. Den blodalkoholnivån modern har, den har också barnet. Alkohol ger upphov till fler fosterskador än narkotika. I vecka 9-38, fosterfasen, brukar andra gifter inte skada fostret lika mycket eftersom grundstrukturerna redan bildats. Men alkohol har en negativ inverkan på nervsystemet. Nervsystemet och hjärnan bildas i en våldsamt fart med 250 000 neuroner om dagen i slutet av embryonalfasen. I månad sex-sju finns de flesta neuroner på plats men gliacellerna, som bygger upp nervsystemet, fortsätter att bildas. Upp till två års ålder sker stora förändringar i hjärnan, och detta är en kritisk period. Om vissa förbindelser inte bildas inom loppet av denna period så kommer de aldrig att kunna skapas. Neuroner som skulle bildats under denna period men som inte kunnat pga alkoholen kommer inte att bildas senare eftersom det bara är under denna korta period tidigt i livet som de kan skapas.

Hur ska man förhålla sig till detta?

Skadorna som kan uppkomma av alkoholintag under graviditeten är permanenta och ger upphov till både psykologiska och fysiska skador. Många är omedvetna om riskerna med alkoholintag under graviditeten, men de som vet om dem håller med om att de vill göra sitt yttersta för att inte skada sitt barn. Så trots att man inte kan veta vem som får ett alkoholfosterskadat barn så vill man undvika det till varje pris. Priset för att slippa få ett barn med FAS är att avstå från alkohol i nio månader och det kan det ju definitivt vara värt.

Mera information

Hemmets Journal. 2010. “Vi har aldrig tvivlat på Cissis förmåga!”
<http://www.hemmetsjournal.se/Reportage/reportage/Vi-har-aldrig-tvivlat-pa-Cissis-formaga/>

Jones, K.L., and Smith, D.W. 1973. Recognition of the fetal alcohol syndrome in early infancy. *Lancet* 302:999-1001.

Svenska FAS föreningens hemsida. www.fasforeningen.nu

Statens folkhälsoinstitutets rapport av Ihsan Sarman. 2009. Alkohol, graviditet och barns utveckling.